

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2015-2016

Recull dels resums de les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2015-2016 publicats en l'espai de comunicació virtual Triat i Garbellat de l'Obrador Obert, el butlletí digital de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

J. GÓMEZ MENDOZA: *Lluís Solé Sabarís, la geografia y el impulso a la investigación* [Enric Bertran] p. 2 : : B. ESTÉVEZ-VILARIÑO: *Controversies urbanístiques, fòrums híbrids i disseny de l'espai públic: la plaça Lesseps de Barcelona* [Bernat Lladó] p. 4 : : Presentació del llibre: *La ciudad en movimiento. Crisis social y respuesta ciudadana* [Josep Oliveras i Juan M. Garcia Ferrer] p. 6 : : C. PASADAS: *Un tastet fotogràfic per l'interior de Mongòlia* [Rafael Giménez-Capdevila, Anna Ortiz i Albert Pèlachs] p. 8 : : E. MENDIZÁBAL, I. PUJADAS i A. ESTEVE: *Sessió commemorativa del cinquantenari del primer volum de la Geografia de Catalunya (III)* [Mariona Prat] p. 10 : : V. PAÛL, F. MUÑOZ RAMÍREZ i J. NOGUÉ: *Sessió commemorativa del cinquantenari del primer volum de la Geografia de Catalunya (IV)* [Josep Oliveras] p. 12 : : X. FERRER: *300 anys de resiliència geopolítica* [Miguel Solana] p. 15 : : D. ZAMUDIO: *Chile, un paraíso para turistas con intereses especiales* [Xavier Úbeda] p. 16 : : C. SCHURR: *Bebé hecho en México: creando familias en el laboratorio del mercado de subrogación* [Anna Ortiz] p. 18 : : D. VERICAT, J. ESTRANY i A. CALSAMIGLIA: *Noves eines per a l'estudi de processos geomorfològics: drons i làser escàners* [Albert Pèlachs i Xavier Úbeda] p. 19 : : F. NADAL i J. TORT: *Acte d'homenatge a Vicenç Biete i Farré (1921-2015)* [Enric Bertran] p. 21 : : M. BLÀZQUEZ: *Decreixement turístic i finançament immobiliari a l'illa de Mallorca* [Josep Oliveras] p. 23. [pau alegre, 15 de setembre de 2016]

Dijous 15 d'octubre de 2015

Josefina GÓMEZ MENDOZA
Universidad Autónoma de Madrid

*Lluís Solé Sabarís, la geografia
y el impulso a la investigación*

Dijous 15 d'octubre de 2015 tingué lloc, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), la sessió inaugural del curs 2015-16 de la Societat Catalana de Geografia (SCG). La lliçó científica, titulada *Lluís Solé Sabarís, la geografia y el impulso a la investigación*, fou pronunciada per la doctora Josefina **Gómez Mendoza**, professora de la Universidad Autónoma de Madrid. Abans, però, el president de la SCG, Josep **Oliveras**, lliurà a la conferenciant l'acreditació com a sòcia honorària, condició atorgada per unanimitat en la darrera assemblea de socis de l'entitat. El professor **Oliveras** glossà la personalitat de la professora **Gómez Mendoza**, de qui destacà el paper renovador en la geografia espanyola, la seva tesi doctoral com a obra de referència i la munió de publicacions realitzades durant la seva dilatada carrera, l'exercici de càrrecs públics prestigiant la professió de geògraf i la continuada relació amb la SCG, palesa en repetides intervencions en aquesta tribuna i en diverses col·laboracions a *Treballs de la SCG*

La professora **Gómez Mendoza** començà amb els agraïments de consuetud al president **Oliveras**, dient que se sentia molt honorada per aquesta distinció, i volgué també fer menció dels anteriors presidents de la Societat, que comptava com amics, així com del Dr. **Vilà-Valentí** i de Conxita **Sugrañes**, vídua de **Solé Sabarís**, presents en mig d'un públic nombrós. Tot seguit, encetà la intervenció emmarcant-la en una recerca en curs sobre la investigació científica en els anys del plom, nom amb què es referí al primer franquisme. La ponent donà una lliçó d'història de la geografia en particular i de la ciència en general a través de l'obra realitzada pel Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), emprant com a referència les figures de José María **Albareda**, fundador i secretari general del CSIC, i de Lluís **Solé Sabarís**, càrrec equivalent, però subordinat, a la delegació de Barcelona, dels quals està estudiant la relació epistolar a partir del fons de correspondència del primer.

La Dra. **Gómez Mendoza** destacà la usurpació patrimonial de la Junta de Ampliación de Estudios per part del CSIC (n'heretà els arxius) i la voluntat de dibuixar un mapa, concepte repetit per la ponent per explicitar la intenció d'implantació territorial d'aquesta institució, que guiada per Dr. **Albareda**, edafòleg i membre de l'Opus Dei, es distancià de l'orientació castellanocentrista del sector falangista del règim. En aquest sentit, posà de relleu la idea d'**Albareda** d'una Corona d'Aragó amb el suport a un centre científic potent a Saragossa que fes de contrapès de Barcelona, on el perill de desviacions catalanistes era sempre latent, oimés quan la seva intenció era recuperar per a la ciència oficial la preparada intel·lectualitat catalana que romanía al país. Amb aquests equilibris, el CSIC acollí personalitats com **Carreras Artau**, Lluís **Pericot** o **Solé Sabarís**, ensems que mirava d'evitar un enfrontament directe amb l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), en estat d'hibernació obligada.

La segona part de la conferència versà sobre la personalitat de Lluís **Solé i Sabarís**, un científic, geòleg i geògraf, que excel·lí com a gestor en la funció de secretari general

de la delegació de Barcelona del CSIC, entre 1944 i 1951. **Albareda** havia conegut **Solé** quan tots dos exercien a la Universitat de Granada, li tenia plena confiança i li proposà el càrrec. **Solé Sabarís** considerà inicialment que no era la persona indicada per aquesta responsabilitat, perquè la seva dedicació a la Universitat de Barcelona, on ocupava la càtedra de Geografia Física, li ocupava el temps, i perquè havia estat depurat pel seu gens amagat sentiment catalanista i inhabilitat per a ocupar càrrecs públics. Aquestes i altres reticències de **Solé** apareixen prudentment expressades en una carta adreçada a **Albareda**, de la qual la ponent extractà uns paràgrafs. Us remeto a la seva lectura quan es publicarà a la revista el text de la conferència. El gaudi per la finor de la prosa de **Solé**, comparable a la *finezza* d'un diplomàtic, està assegurat.

La professora **Gómez Mendoza** posà de relleu el gran paper desenvolupat en el camp de la geologia catalana per la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'IEC, l'Institut Jaume Almera, del CSIC, i pel Museu Geològic del Seminari de Barcelona, en contraposició a la Universitat. També ressaltà la dedicació de **Solé Sabarís** a la geografia des de l'època republicana quan n'exercí la docència a l'Institut-Escola del Parc de la Ciutadella. De la gestió de **Solé**, la ponent destacà l'impuls donat des del CSIC a la investigació geològica i geogràfica, on la monografia regional i el treball de camp constituïen les claus de volta de la recerca, i l'acolliment de geògrafs estrangers (**Biot, Cailleux, De Martonne...**). Fou per aquesta feina executada amb rigor en uns moments difícils per a la ciència, que Josefina **Gómez Mendoza** qualificà Lluís **Solé Sabarís** com a mestre de geògrafs i el definí com una personalitat cabdal de l'escola geogràfica catalana. [Enric **Bertran**]

Dijous 25 de novembre de 2015

Brais ESTÉVEZ-VILARIÑO
Universitat Autònoma de Barcelona.

*Controvèrsies urbanístiques, fòrums híbrids
i disseny de l'espai públic: la plaça Lesseps de Barcelona.*

La conferència es fa a la Sala Puig i Cadafalch de l'Institut d'Estudis Catalans. Som a finals de novembre de l'any 2015. La paraula és del geògraf Brais **Estévez Vilariño**, que ha titulat la seva dissertació de la següent manera: “Controvèrsies urbanístiques, fòrums híbrids i disseny de l'espai públic: la plaça Lesseps de Barcelona”. La sala no és neutra. En una de les parets, una reproducció de l'*Atlas Català*, del cartògraf mallorquí Abraham Cresques. L'obra és de finals del segle XIV, és a dir, poc abans de l'inici de la Modernitat. A la paret oposada, una pintura de l'artista Joaquín Torres García, nascut a Montevideo l'any 1875, però emigrat a Catalunya a l'edat de setze anys. Realitzada el 1911, en plena etapa Noucentista, l'obra de Torres García porta per títol *Filosofia presentada per Palas en el Parnàs com a desena musa*. Existeix una estranya afinitat entre el missatge de Brais Estévez i el del pintor uruguaià: “és de savis escoltar la Filosofia”. Així les coses, tota la primera part de l'exposició d'en Brais Estévez és una presentació davant del públic, davant del Parnàs, de la seva Filosofia.

En general, aquesta, des de l'època clàssica en endavant, s'ha preguntat com articular o conjugar tres àmbits de l'experiència humana: el cosmos, la vida en comú i la vida individual. En funció de les diferents respostes que s'han donat a aquesta articulació, han sorgit diversos corrents filosòfics. En Brais Estévez segueix una filosofia que s'anomena “Teoria del Actor-Xarxa”, que hauria sorgit en el camp de la Sociologia i l'Antropologia de la Ciència i la Tecnologia. Aquesta teoria, pràctica, metodologia o sensibilitat, aviat traspassà les seves fronteres disciplinars, i en Geografia arribà de la mà d'un nou corrent: la Teoria No-Representacional. Ambdues filosofies s'han fet un lloc en el món de les idees criticant alguns dels postulats que han dominat la nostra cultura científica al llarg de tota la modernitat.

És curiós, perquè el mateix Joaquín Torres García també va estar molt a prop d'una crítica semblant. Quan l'artista, ja gran, torna a Montevideo després de passar per Barcelona, Madrid, París o Nova York, entre d'altres, publica un dibuix amb el nom “Amèrica invertida”. És un mapa del continent sud-americà “del revés”, realitzat durant els anys quaranta del segle XX. Si Abraham Cresques encara no era modern, Torres García volia deixar de ser-ne; més ben dit, volia qüestionar les imatges heretades de la modernitat. Entre elles, les imatges del món hegemòniques des del segle XV i XVI. També és aquest el propòsit de Brais Estévez, si bé en un àmbit més petit: l'espai públic d'una gran ciutat, la Plaça Lesseps de Barcelona. El procediment és més o menys el mateix, amb una excepció: la “representació”. L'eina de Joaquín Torres García era el dibuix, la pintura. L'eina d'en Brais Estévez és l'observació, la participació directa, el vincle afectiu, els ulls i l'oïda. No es tracta només de saber què en pensen els veïns i els usuaris de la Plaça Lesseps, com “llegeixen” la ciutat, sinó observar com viuen i senten el lloc, com es mouen i es desplacen, les relacions que hi tenen, els usos que en fan, les pràctiques que hi desenvolupen. Ara bé, no és un espai neutre, un mer escenari: la plaça és un subjecte més del gran teatre urbà quotidià. En aquest sentit, allò que proposa Brais

Estévez és fins i tot més radical que la inversió de les imatges cartogràfiques del món, tal i com havia fet l'artista uruguaià. Mentre aquest capgira els termes de la jerarquia, deixa intacta la mateixa jerarquia: el nord passa a ser el sud, en Brais Estévez suspèn qualsevol jerarquia. Més aviat, suggereix una “simetria generalitzada” en la qual tot es posa en dubte, entre parèntesis, en suspens: les essències, els apriorismes i les dicotomies que la nostra cultura moderna ha acceptat sense condicions, com per exemple la divisió ontològica entre allò que és natural i allò que és social, entre el que és a dalt i el que és a baix. Per això ens proposa un nou llenguatge, noves paraules, que ens serveixen per comprendre millor què està passant en els espais públics de les ciutats contemporànies: controvèrsies, fòrums híbrids, assemblatges, emergències, traduccions. Darrera de tot plegat, un gran exercici filosòfic i geogràfic. Un replantejament de la nostra relació amb el món, amb el cosmos, que ja no és una relació feta des de la distància, merament simbòlica, representacional, sinó que és viscuda, corporal i afectiva; una relació que s'aproxima a la realitat amb cautela, sense jutjar-la, a l'espera que sigui aquesta qui reveli els seus secrets, allò que és rellevant, és a dir i en paraules d'en Brais Estévez, a l'espera d'allò que està per “emergir”. Però també és una nova articulació de la vida pública, de la vida política; un qüestionament de les “veus expertes”, de la jerarquia institucional, de la democràcia *representativa*, de com el disseny d'una plaça genera més controvèrsies que consensos. I finalment, és un exercici filosòfic i geogràfic perquè es planteja el paper de “jo” que investiga, que fa recerca, que estudia un “objecte”. L'actitud del Brais Estévez investigador, tal i com es desprèn de la seva conferència, implica una profunda reflexió ètica. Un capgirament de les veritats donades per descomptat, dels sabers inqüestionats, d'allò que ens han repetit tantes i tantes vegades, que ja ens sembla que és “natural” i “obvi”; que l'espai públic és això, que la democràcia és allò altre, que els sabers autoritzat són aquestes, i així successivament. Si Joaquín Torres García ens suggeria la Filosofia fent de musa de la Geografia; en Brais Estévez ens ha descrit com la Geografia pot fer de musa a la Filosofia [Bernat **Lladó Mas**; Sabadell, 3 de desembre del 2015].

Dimecres 9 de desembre de 2015

Presentació del llibre d'Oriol NEL·LO:

La ciudad en movimiento. Crisis social y respuesta ciudadana.

(Madrid: Díaz & Pons, 2015)

El passat dimecres 9 de novembre, a l'hora acostumada i a la Sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans, el catedràtic de Ciència Política de la Universitat Autònoma de Barcelona, i ara en comissió de serveis a la Universitat de Girona, Joaquim **Brugué**, presentà el llibre d'Oriol Nel·lo *La ciudad en movimiento. Crisis social y respuesta ciudadana*, editat recentment a Madrid pels editors Díaz&Pons, en la seva col·lecció "Diálogos para armar".

Davant un nombrós públic, el presentador es referí al llibre, un assaig de 205 pàgines, com un producte adequat, oportú i intel·ligent. Un llibre necessari i de fàcil i bona lectura que dóna pautes per entendre alguns dels efectes que la crisi econòmica i social produeix a les ciutats i en els moviments socials urbans. Exposà breument la interrelació existent entre les tres parts del llibre, que parteix de "Las ciudades en la crisis" per analitzar després a "Ciudadanía en movimiento" temes com la valoració dels béns comuns urbans i la justícia espacial, i tractar a la tercera part de "Barcelona: fragua y fruto" dels canvis experimentats en els moviments socials i a la pròpia ciutat, la interrelació entre els dos fenòmens i l'aparició del moviment independentista junt a nous moviments socials innovadors.

Després que el presentador qualificués el llibre de molt útil, d'encertat format i en recomanés la lectura, prengué la paraula l'autor del llibre, que exposà els motius que l'havien portat a escriure'l i exposà alguns dels seus trets bàsics acompanyant-los d'algunes cites de la literatura que reafirmaven alguns dels seus punts de vista. Després de la seva intervenció i hagué un interessant col·loqui que clogué el president de la societat.

Per donar una idea més fresca i real de la intervenció de l'Oriol Nel·lo ha semblat interessant reproduir l'escrit que el soci Juan Manuel **García Ferrer** va penjar la mateixa nit a la seva pàgina del Facebook, acompanyada d'unes fotografies, i que s'ha transcrit al català:

"Com en altres ocasions, l'acte s'ha animat molt en el col·loqui. En una de les darreres intervencions, per exemple, Horacio **Capel** s'ha aixecat, ha agafat el micròfon de l'autor del llibre i s'ha manifestat visiblement trasbalsat pels resultats de les eleccions regionals franceses votant el Front Nacional i prenent-li el model que sempre havia representat per ell –i per tants- França, i li ha fet una incisiva i dramàtica pregunta: ¿I si els moviments socials existents avancen, però, en aquesta terrible direcció, en franc retrocés de les llibertats, cap a un marcat color negre?

Era a l'acte de presentació d'un llibret en el qual Oriol Nel·lo parla de l'impacte de la crisi a la ciutat (evidenciada en les seves desigualtats i segregació espacial) i dóna

compte que és a la ciutat on més es reflecteixen aquests tipus de conflictes, però a on també se'n pot iniciar, i amb més força, una resposta.

En la seva intervenció, Nel·lo ha recordat la contínua presència de moviments socials a Barcelona, mencionant la frase d'Engels, dita un parell d'anys després de la Comuna de París, que Barcelona era sens dubte la ciutat de tot el món que havia vist més barricades. Oriol Nel·lo és un magnífic conferenciant (amb el brillant passaport afegit d'impulsor de la Llei de Barris, durant els seus anys de gestor governatiu del tant criticat tripartit...) que, a més a més d'agafar repetidament el braç del seu company de taula (en aquest cas Josep **Oliveras**, president de la Societat Catalana de Geografia, que organitzava l'acte) per cercar la seva complicitat, sap introduir observacions que donen un aire viu a la sessió. En aquest punt, per exemple, ha explicat la recent presència a Barcelona dels grans caps nord-americans del pensament social, i que algun d'ells li preguntava com en una ciutat "tan bonica com aquesta, tan ben gestionada" hi ha hagut sempre moviments socials tan potents. Evidentment ell li havia donat la volta a la pregunta. Si Barcelona havia arribat a tenir la fama actual (com en el cas de l'Eixample, per exemple), havia estat per l'existència i pressió dels moviments socials.

Criticà que sempre es qualifiquen els espais ciutadans, segons el seu posicionament en dos eixos: l'eix social (esquerra/dreta) i, en el cas de Catalunya, l'eix nacional. En Nel·lo hi troba a faltar una altra dimensió, un altre eix que doni més volum a la representació, en el qual es marqui la major o menor participació de la gent en les preocupacions i activitats públiques. I va celebrar la recent presentació d'una tesi universitària sobre aquest tema (la de Marc Andreu), que quantifica i cartografia les victòries socials a Barcelona: una cada dos mesos durant la transició i una cada dos anys en els darrers temps. Temes per reflexionar...

Un antic company d'institut de l'Oriol Nel·lo li va recordar els temps en què anaven a manifestacions amb obrers de les grans empreses i li preguntà en dues fases si li veia futur o no, a la classe obrera (ja s'ha remarcat que les intervencions dels assistents no li van posar pas fàcils, les respostes). En una primera resposta a l'antic company de classe, titllat per l'Oriol dels que tiren amb foc, ha divagat per aquí i per allà. Quan li ha replicat que no havia respost a la seva pregunta, ha donat, al meu entendre, una resposta molt interessant. Més o menys que havia de pujar el llistó per mirar de respondre a nivell universal, i que segurament s'havia de pensar en les reivindicacions actuals dels obrers coreans o xinesos, a la recerca de condicions de treball adequades i dignes. I, "chapeau" al seu colofó, citant a Gramsci: "Segurament s'ha d'actuar amb el pessimisme de la intel·ligència i l'optimisme de la voluntat..."
[Josep **Oliveras Samitier** i Juan M. **Garcia Ferrer**]

Dijous 17 de desembre de 2015

Cèsar PASADAS

Un tastet fotogràfic per l'interior de Mongòlia.

Aquesta sessió enceta una nova sèrie de conferències de la Societat dedicada a relats de viatges, adreçada no solament al públic habitual de geògrafs, sinó a tota persona interessada per la geografia, els viatges i les cultures de contrades llunyanes o poc conegudes.

Cèsar **Pasadas**, que fou un dels professors del curs de fotografia digital que la Societat organitzà el juny del 2015, és geògraf, fotògraf, espeleòleg i muntanyenc, gestor de produccions gràfiques i audiovisuals i un gran viatger.

La seva xerrada, pronunciada el 17 de desembre de 2015 amb el títol *Un tastet fotogràfic per l'interior de Mongòlia*, sintetitza una ruta “fotogràfica” feta pel país amb la seva companya (agost-setembre del 2015) en una expedició en tot terreny de més de 4.000 km i 4.000 fotografies que va recórrer a una mitjana de 30 km/h (el dia que més va poder avançar van ser 300 km) per pistes sense asfaltar, amb sortida i arribada a Ulan Bator. Una ruta quasi circular que primer va recórrer el nord i el nord-oest des de la capital en direcció Mörön, per continuar cap al sud travessant les muntanyes Khangayn per arribar al Gobi fins a les formacions més meridionals de la serralada Altai a Gurvansaikhan, i tornar des del sud a l'alçada de Dalandzadgad fins a Ulan Bator.

Les imatges del país durant tota la presentació i un excel·lent colofó final amb imatges musicades sense veu, han permès entendre millor la dimensió d'un país d'horitzons sense fi i sense cartografia actualitzada. Mongòlia compta amb importants valors naturals i culturals, com la vall d'Orkhon, Patrimoni de la Humanitat, així com immensos espais naturals protegits. Ulan Bator concentra cada vegada més població i serveis. Cada any hi arriben, segons algunes ONGs, 40.000 immigrants procedents de l'estepa i del Gobi. La contaminació atmosfèrica s'agreuja ràpidament, perquè hi circulen 400.000 vehicles en un país que no té rutes asfaltades poc més enllà de la capital. Al món rural el vehicle més habitual, va explicar Pasadas, és la moto, en aquest cas majoritàriament de fabricació xinesa. A més, es facilita l'arribada massiva d'immigrants perquè cada mongol pot disposar per llei de 0,7 ha de terra –uns 7.000 m² per explotar-la, però acaben utilitzant-la per instal·lar-hi de manera fixa una *ger* i això ha generat un ràpid creixement de suburbis a la perifèria d'Ulan Bator. Poder disposar d'una petita parcel·la, va explicar Pasadas, és un herència de la població nòmada –per cert, cada vegada menys nombrosa a causa del canvi climàtic i dels canvis d'hàbits que tenia dret a instal·lar-hi una *ger*, és a dir, una *iurta* (tenda) amb estructura de fusta, força lleugera (menys de 250 kg), que es pot muntar en 2 hores i que es cobreix amb llana o pell adobada i feltre; una construcció temporal declarada patrimoni immaterial de la Humanitat i que “el nostre viatger” va tenir l'oportunitat de veure i fotografiar com es munten (cada cop més estrany a causa de la pèrdua del nomadisme).

Un país d'agricultura escassa i 50 milions de caps de bestiar, que depèn de les condicions climàtiques de l'hivern per no quedar-se sense pastures. En cas de fortes glaçades duradores, mor un elevat percentatge de caps de bestiar, un fet que es coneix com a *Zud* o mort blanca. La darrera vegada que va passar de manera important, l'any

2010, morí el 20% dels animals i provocà una gran crisi de la ramaderia (alguns petits ramaders van perdre la totalitat del bestiar). El país exporta un 50% dels seus productes a la Xina, especialment matèries primeres, i importa d'aquest país tecnologia, i el 85% dels hidrocarburs de Rússia. Ara bé, si des del 2011 el PIB del país creix a un 15% anual, sobretot és degut a les explotacions mineres (or, coure i carbó). D'aquí que la polarització de la societat mongola sigui molt forta i els cotxes i les botigues de luxe contrastin amb les diferències de la perifèria, amb un alt índex de pobresa infantil i un 30% de la població per sota del llindar de la pobresa. La taxa d'atur al país és d'un 8%, però a les perifèries s'eleva al voltant d'un 60%.

Un país amb problemes ambientals deguts a la mineria, entre d'altres activitats, la qual provoca contaminació fluvial i de sòls. I un país que a causa de l'escalfament global i de la dispersió i temporalitat de les precipitacions (cada vegada més concentrades a l'hivern) veu com el desert del Gobi avança uns 8 km l'any cap al nord.

En resum, si teniu tres setmanes o quatre per fer un viatge, uns 3.000€ i voleu estar força sols, no deixeu d'anar de ruta a Mongòlia [Rafael **Giménez-Capdevila**, Anna **Ortiz** i Albert **Pèlachs**].

Dimecres 10 de febrer de 2016

Enric MENDIZÁBAL RIERA, Isabel PUJADAS RÚBIES i Albert ESTEVE PALÓS

*Sessió commemorativa (III) del cinquantenari del
primer volum de la Geografia de Catalunya.
Població i territori a Catalunya.*

(Barcelona, AEDOS, 1964)

El dia 10 de febrer de 2016 va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans la tercera sessió commemorativa de record dels 50 anys de la publicació del primer volum de la *Geografia de Catalunya* de l'editorial AEDOS (1964-1974), organitzat per la Societat Catalana de Geografia.

L'acte va comptar amb la participació de tres estudiosos de la geografia de la població i de la demografia. El professor Enric **Mendizàbal i Riera** (UAB), la catedràtica de geografia humana, Isabel **Pujadas i Rúbies** (UB) i el Director del Centre d'Estudis Demogràfics, Albert **Esteve i Palós**.

Enric Mendizàbal va esposar el contingut del primer volum de la *Geografia de Catalunya* de l'editorial AEDOS fent referència als primers estudiosos de la població com **Carreras Candi** amb la *Geografia General de Catalunya* (1908-18), Pau **Vila** amb *Resum de geografia de Catalunya* (1926-1936), Pere **Blasi** amb *Les Terres Catalanes* (1954) o Josep A. **Vandellós** amb *Catalunya Poble Decadent* (1935), passant pel màxim estudiós de la població durant els anys del franquisme i deixeble d'en Pau Vila, Josep **Iglésies i Fort**, autor i coordinador del primer volum de la *Geografia de Catalunya*. En paraules del professor Mendizàbal "...aquest volum és un treball digne i correcte, sense grans innovacions, en moments de poques fonts consultables". Iglesias analitzà l'evolució de la població i l'ocupació del sòl amb mapes i taules fets a mà. Els seus estudis se centren en els desequilibris poblacionals de Catalunya amb l'arribada d'immigrants i la macrocefàlia barcelonina.

Isabel Pujadas mostrà un recull històric dels estudis de la població a través d'una vintena de tesis doctorals realitzades entre 1960 i 2016. Pujades ha estudiat les 6 etapes (onades) de poblament des de principi del segle XX fins a l'actualitat a Catalunya. Des de l'any 2005, impulsa el Grup d'Investigació, Territori, Població i Ciutadania de la UB amb diverses línies d'investigació centrades en el període de fort creixement econòmic i de població a Catalunya (1990-2007). Període de gran augment de les dinàmiques de suburbanització gràcies a l'arribada d'un nombre quantios d'immigrants estrangers amb un augment de la mobilitat residencial intrametropolitana i un canvi en els comportaments demogràfics (accentuació dels processos lligats a la Segona Transició Demogràfica al costat d'una certa recuperació de la fecunditat), entre d'altres temes. Mostrà diversos mapes i gràfics amb les darreres dades disponibles per seccions censals, barris, districtes, municipis i províncies de Catalunya. Destacà que dels 7,5 milions de residents, 4,8 són nascuts a Catalunya, 1,4 són nascuts a la resta d'Espanya i 1,3 són nascuts a la resta d'Europa i el món i que el 75% de la població de Catalunya és producte, directament o indirecta, de la immigració.

Albert Esteve va exposar el funcionament del centre creat l'any 1984 a la UAB i un dels centres de referència a Catalunya i Espanya en l'elaboració de projeccions de població i estudis sociodemogràfics, amb una plantilla de 70 persones. Esteve va parlar sobre l'evolució de la natalitat a Catalunya amb dades recents respecte la infecunditat de les dones, tot mostrant-ne les causes: infertilitat 2%, no volen tenir fills per decisió pròpia 5%, retard de la maternitat –el naixement del primer fill ha passat dels 26 als 30 anys i mig, entre 1985 i 2012-, quan no vénen, a partir dels 35 anys –el tic-tac biològic-, i per les condicions materials i conjugals. Destacà que el nombre de fills per dona ha caigut de 3,15 de l'any 1900 als 1,3 fills actualment. L'any 2015 va ser el primer en què el nombre de defuncions va superar el de naixements. [Mariona **Prat i Vandellòs**; vocal del Col·legi de Geògrafs a Catalunya; Barcelona, 12 de febrer del 2016]

Dijous 3 de març de 2016

Valerià PAÛL CARRIL, Francesc MUÑOZ RAMÍREZ i Joan NOGUÉ FONT

*Sessió commemorativa (IV) del cinquantenari del
primer volum de la Geografia de Catalunya.
El tractament del paisatge en la geografia catalana
des dels anys 1960 fins avui.*

(Barcelona, AEDOS, 1964)

El passat dijous, 3 de març, a la Sala Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC, va tenir lloc la quarta sessió dedicada a revisar els canvis experimentats en la Geografia del país i les aportacions realitzades pels geògrafs i geògrafes des de l'aparició del 1r volum de la *Geografia de Catalunya* de l'editorial AEDOS. Aquesta sessió es dedicà a l'estudi del paisatge i comptà amb la participació de Joan **Nogué**, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de Girona i director de l'Observatori del Paisatge de la Generalitat de Catalunya; Valerià **Paül Carril**, format a la UB i que després d'una estança a la Western University de Perth a Austràlia, és ara professor de la Universitat de Santiago Compostel·la; i Francesc M. **Muñoz Ramírez**, professor titular de Geografia Humana i director de l'Observatori de la Urbanització de la UAB.

Inicià l'acte el professor Joan Nogué, que actuà d'introduïdor del tema i de moderador. Es referí al pròleg de Lluís **Solé Sabarís** al primer volum de la *Geografia* de l'AEDOS, en el qual assenyala el propòsit d'explicar Catalunya d'una altra manera, d'acord amb els corrents moderns provinents de França i pel "redescobriments del propi país i la interpretació dels fets que s'escolen ordinàriament davant els nostres ulls", la qual cosa constitueix el paisatge. Recordà també l'interès que tenen per a l'estudi del paisatge català els 10 volums de *Catalunya Visió*, amb fotografies d'Antoni Sirera i textos de diferents escriptors, que aparegueren pocs anys més tard de l'aparició del primer volum de l'AEDOS.

La visió del paisatge que s'introdueix en aquella època és una visió del paisatge estreta de les aportacions de Vidal de La Blache i els seus deixebles, un paisatge que es mirava d'inserir dins l'espai de la regió. El paisatge es convertia en el rostre de la regió, tal com l'anomenava Eduardo **Martínez de Pisón**. Recordà que més o menys per la mateixa època de la geografia vidaliana, a la Universitat de Berkeley, Carl O. **Sauer** treballava el paisatge a partir dels paisatges naturals que per la intervenció dels humans esdevenien culturals. Posteriorment la New Geography, impregnada de quantitativisme i positivisme, rebutja els estudis del paisatge i els corrents marxistes l'aniran reincorporant paulatinament com a construcció social dels humans (cas d'algun article dels primers números d'*Hérodote* o d'autors com Milton **Santos**).

Acabà la seva intervenció referint-se breument a la recuperació del paisatge a partir de la Geografia humanística, subjectivista i de la percepció, recordant algunes de les principals aportacions en els estudis del paisatge més renovadores, com poden ser les de Yi-Fu-Tuan, de la Universitat de Wisconsin. Unes visions totes elles que han tingut la seva repercussió en la geografia que es fa a Catalunya.

A continuació prengué la paraula Valerià Paül, que enfocà el tema des del punt de vista de la ideologia que impregna tota visió de la geografia, i per tant també del paisatge. Per fer entendre el seu posicionament llegí o es referí a frases de textos de la Geografia de l'AEDOS dels capítols del Vallès i del Maresme, de Salvador **Llobet**, del concepte de comarca de Joan **Vilà**, del capítol del Barcelonès de Pau **Vila**, i alguns altres, així com d'alguns peus de fotografia. El relleu, el clima, la vegetació formen l'escenari on es desenvolupa l'acció humana que els autors de la *Geografia* de l'AEDOS intentaran esbrinar.

L'hermenèutica vidaliana, necessita una reconstrucció narrativa i per a Catalunya, la *Geografia* de l'AEDOS permet un relat que intenta ser coherent, encara que no sempre s'aconsegueix, perquè el concepte de paisatge, que és difús, s'intenta encabir dins unes comarques basades fonamentalment en la divisió de l'any 1933. S'estableix per tant una certa tensió entre les regions fisiogràfiques i unes comarques que tenen a veure amb la fidelitat als pressupòsits ideològics del nacionalisme català de la Catalunya republicana.

Valerià Paül assenyala també la importància de la *Geografia* de l'AEDOS per tenir una idea de l'organització i estructuració dels nostres paisatges, cosa que altres comunitats autònomes encara no tenen. Igualment esmentà la importància de la cartografia, que constitueixen una joia per comprendre els paisatges de mitjans de la passada centúria, especialment el mapa de la distribució proporcional dels principals conreus de Catalunya de Salvador Llobet. Respecte als continguts ideològics nacionalistes dels peus de fotografia va esmentar com a exemple les dedicades a la Ciutadella de Barcelona del capítol de Barcelona.

Francesc Muñoz, especialista en temes de paisatges urbans, no es referí pas a aquests, sinó que, d'acord amb l'encàrrec que rebé de Joan Nogué, tractà dels reptes que tenien els geògrafs per emprendre nous treballs i enfocaments sobre el paisatge, ben diferents del que s'ha fet fins ara. Remarcà que s'havia passat d'estudiar uns paisatges naturals a uns paisatges humans i que potser caldria analitzar els paisatges que els humans han malmès, "els paisatges pervertits," i que el geògraf pugui passar de la comprensió d'aquests paisatges a una explicació i interpretació. Seria molt important estudiar les noves realitats de la geografia cultural, com poden ser els paisatges generats per l'autopista de Castelldefels.

Els nous estudis del paisatge hauran de tenir en compte tres grans canvis socials que han tingut lloc en els darrers anys. En primer lloc, els canvis que comporta la mobilitat i que impliquen unes noves relacions entre els individus i el paisatge. En segon lloc, els impactes de la globalització, amb fenòmens com el del turisme, que alteren el paisatge. En tercer lloc, el tema digital, que comporta apropiar-se del paisatge per mitjà de la pantalla de l'ordinador. Paisatges en pantalla, que també són centrifugats per la televisió.

Considera que la geografia ocupa un punt central entre les altres disciplines que tracten del paisatge i que, mentre el geògraf estudia, analitza i fa propostes sobre el paisatge, l'arquitecte dissenya paisatges, fa paisatgisme. Per a Muñoz, en el futur, el geògraf haurà de tenir en compte tres temes que seran primordials en els estudis de paisatge. El primer, la relació entre paisatge i patrimoni, i haurà d'intervenir en el descobriment de patrimonis oblidats que configuren un paisatge. En segon lloc, s'haurà de tractar la relació entre el patrimoni ambiental i el cultural en la configuració d'un paisatge, com podria ser el cas del riu Ripoll, com a unitat de paisatge. En tercer lloc, s'haurien d'analitzar nous conceptes relacionats amb el paisatge, com el dels espais públics o els lligams entre aquests i el patrimoni arqueològic.

La sessió s'allargà i hi hagué poc temps per al col·loqui, en el qual sorgí el tema de l'existència d'una "Escola catalana de geografia", escola que molt possiblement queda reduïda a "l'Escola catalana clàssica de geografia," centrada en el paradigma defensat per Lluís Solé Sabarís i que posteriorment es difuminà. La sessió valgué la pena per les interessants reflexions que tots tres autors feren sobre el tema del paisatge relacional amb la geografia de Catalunya. [Josep **Oliveras Samitier**]

Dijous 31 de març de 2016

Xavier FERRER
Universitat Autònoma de Barcelona

Gibraltar: 300 anys de resiliència geopolítica.

La conferència va ser impartida per en Xavier **Ferrer-Gallardo**, politòleg adscrit al Departament de Geografia de la UAB. Aquesta reflexió s'inscriu dins del projecte *Euroborderscapes*, que vincula 15 universitats europees. L'objectiu d'aquest projecte és analitzar les dinàmiques frontereres dels països europeus i els processos de transfronterització. En el cas de l'equip adscrit a la UAB, i dirigit pel Dr. Abel Albet, l'àmbit geogràfic d'anàlisi és la frontera UE-Marroc així com la frontera entre Gibraltar (Regne Unit) i Espanya. Xavier Ferrer va fer en aquesta sessió una exposició sobre algunes de les principals fites que han marcat el conflicte entre els dos estats i el conflicte entre Espanya i la població que viu a Gibraltar des del 1713, any en què es va signar el Tractat d'Utrecht entre el Regne Unit i Espanya. El Regne Unit encara manté 14 territoris colonials a tot el món, amb una sèrie de particularitats polítiques, econòmiques i fiscals, que en alguns casos els han convertit en notoris paradisos fiscals. D'aquests territoris, només Gibraltar pertany a la Unió Europea, malgrat estar fora de l'espai Schengen. La idea que va marcar el discurs sobre aquests conflictes entre els estats i les repercussions sobre la vida quotidiana de la població es troba resumida en el concepte de resiliència que apareix en el títol de la conferència. Segons Xavier Ferrer, les tàctiques erràtiques de l'actuació de les autoritats i la diplomàcia espanyola, que han continuat durant la democràcia que s'instaura en la dècada dels anys 70, no han fet més que enfortir políticament i econòmicament Gibraltar i fer-lo més autònom respecte tant a la seva relació amb la metròpoli com amb Espanya. I a la vegada, han aconseguit crear i articular una forta identitat de la població que hi resideix, i que es reafirma en la seva particularitat i el rebuig a una possible annexió per part d'Espanya. [Miguel **Solana**; departament de Geografia de la UAB]

Dijous 21 d'abril de 2016

Daniel ZAMUDIO
Editorial Altura, Santiago de Xile

Chile, un paraíso para turistas con intereses especiales.

El dia 21 d'abril de 2016, va tenir lloc, a la Sala Nicolau d'Olwer, la conferència corresponent al mes d'abril i que portà per títol *Chile, un paraíso para turistas con intereses especiales*, a càrrec de l'enginyer agrícola Daniel **Zamudio**. A la presentació es va fer un complet recorregut gràfic per tot el territori de Xile, de nord a sud i d'est a oest.

En Daniel Zamudio va introduir la seva conferencia parlant de Darwin i del concepte de turisme d'interessos especials.

Fa poc es van complir 180 anys de quan Charles Darwin va estar per Xile. El naturalista britànic, pare de la teoria de l'evolució, va romandre gairebé dos anys recurrent Xile, des de l'estret de Magallanes fins a l'extrem nord. Durant aquest temps de residència va realitzar diversos desembarcaments i excursions als boscos temperats australs, illes, ciutats litorals i fins i tot una ascensió als Andes a la ruta de l'encreuament Santiago-Mendoza. Posteriorment, i abans de prosseguir la ruta cap a Galápagos, va tornar a l'arxipèlag dels Chonos una mica més al sud de Chiloé a la X Regió. Durant aquestes recalades del Beagle al comandament del Capità Robert Fitz-Roy, Darwin va ser protagonista de dos fets d'interès. El primer va ser l'erupció del volcà Osorno mentre estava ancorat enfront d'Ancud a Chiloé. La segona, va viure en persona el terratrèmol de Concepció de 8,5 graus del 20 febrer 1835 i posterior sisme submarí, mentre romania a la ciutat de Valdivia. El dia 4 de març del mateix any es va traslladar a Concepció i va constatar l'efecte devastador de la natura. Segons els historiadors darwinistes, va ser arran d'aquest episodi que va començar a raonar sobre el constant canvi, mutació i reinvençió del planeta i el medi natural, el germen de la teoria de l'evolució.

Podríem dir en aquest context que Charles Darwin es va convertir en el primer "turista d'interessos especials" (TIE) de Xile. D'acord amb l'Organització Internacional de Turisme el TIE és un concepte nascut la dècada dels 80, relacionat amb una forma de fer turisme contrària al turisme de masses al qual estem acostumats, on els productes turístics són estandarditzats. El TIE és l'altra cara de la moneda; é, en si mateix, un viatge individual a través d'una recerca personal de cada client, dissenyat a la mesura dels seus gustos i motivacions personals, i es dóna preferentment en parcs i reserves nacionals, i en contacte amb comunitats i cultures locals.

El turista d'interessos especials podem descriure'l també com una persona d'un nivell de formació alt, ja sigui de manera autodidacta o formal, però amb un nivell de coneixements que li permet avaluar i llegir el paisatge físic i humà de manera crítica i en general l'elecció de les seves destinacions de viatge està fortament influenciada per aquest desafiament i atractiu intel·lectual.

Seguidament, el conferenciant va fer un recorregut ajudat per quasi 100 fotografies, pròpies la gran majoria, dividint la seva xerrada en tres zones: nord, centre i sud.

La zona nord és la zona àrida, la terra dels aimares. Malgrat tot hi ha cursos fluvials que travessen aquesta terra provinents dels Andes. Una singularitat comuna a tots aquests cursos d'aigua és la gran quantitat de petroglifs i geoglifs que es poden trobar a la vora de camí, ja que ancestralment constituïen rutes de pastors transhumants. Figures antropomorfes, representacions del sol, de l'aigua i de flames són recurrents. A la desembocadura del riu Gambetes també poden trobar-se amb facilitat restes de mòmies i ossos i la cultura dels Chichorros, que habitaren aquests llocs des de l'any 7020 aC fins al 1500 aC. Aquestes mòmies són les més antigues del món i daten aproximadament del 5050 aC.

La zona centre és la metròpoli, Santiago, Valparaíso, la gran concentració humana. Però també a les valls de la costa i a les valls de la depressió central es concentra una important quantitat de vinyes i la producció vitivinícola d'alta qualitat, així com també la major quantitat de centres de producció de fruita d'exportació, que confereix al país un protagonisme com a potència agroalimentària. En aquesta latitud, Xile posseeix dos territoris insulars, l'Illa de Pasqua i l'arxipèlag de Juan Fernández.

El Sud és la terra dels volcans, dels llacs, de les glaceres, de boscos impenetrables, natura viva, activa des de qualsevol punt de vista, i de gran interès per aquest tipus de turistes que Daniel Zamudio ha definit. A aquesta latitud es troba la franja que històricament es va anomenar La Frontera, ja que va ser el límit del domini i la conquesta espanyola ja que la bravura i determinació del poble Mapuche va posar límit a l'avanç dels conqueridors. Fins avui dia aquest conflicte es manté viu mitjançant la reclamació de territoris ancestrals de l'ètnia.

Daniel Zamudio, que va comentar al principi de la seva conferència com somiava de petit, mentre mirava llibres de viatges i atlas xilens, arribar a tots aquests llocs de la geografia, té proves gràfiques que ha compartit amb nosaltres, perquè el seu somni de nen s'ha fet realitat. [Xavier **Úbeda**]

Dijous 5 de maig de 2016

Carolin SCHURR
Universität St. Gallen

Bebé hecho en México: creando familias en el laboratorio del mercado de subrogación.

Dijous 5 de maig a les set del vespre, la geògrafa suïssa Carolin **Schurr**, de la Universität St. Gallen (Suïssa), va impartir una conferència a la Societat Catalana de Geografia, amb el títol *Bebé hecho en México: creando familias en el laboratorio del mercado de subrogación*, on va establir la relació entre reproducció i geografia. L'Índia, Tailàndia i alguns països de l'Europa de l'Est han estat fins fa poc temps les destinacions on parelles heterosexuales i homosexuals anaven a buscar un fill/a a través de la maternitat subrogada –més coneguda com els ventres de lloguer-. Quan aquests països han començat a posar límits legals a aquest tipus de reproducció, Mèxic s'ha erigit com una de les noves destinacions. Mentre a determinats països del món aquesta pràctica és legal a d'altres no ho és (Suïssa, Alemanya...). La maternitat subrogada qüestiona factors claus de la geografia i mostra l'existència d'una geopolítica biomèdica. Schurr va reflexionar sobre la “comodificació” de les tasques reproductives, les noves formes de ciutadania (basades en la genètica, i no en la sang o el lloc d'origen), la nova divisió del treball “racialitzada” que s'estableix entre mares substituïdes i mares donants d'òvuls i l'estratificació basada en la classe social (les mares donants es poden escollir mentre que les mares gestants no). La maternitat subrogada és un reflex de les relacions desiguals que s'estableixen entre el Nord i el Sud Global: qui hi té accés? Qui corre els riscos? Qui es beneficia econòmicament d'aquest nou mercat global? Les classes mitjanes-altes (parelles heterosexuales i homosexuals) tenen el dret a “comprar un fill/a” mentre que les classes més baixes (mares donants i gestants) tenen l'obligació de vendre'l. La conferència de Schurr va ser molt suggeridora i va mostrar nous exemples de geografies íntimes i de geografies desiguals. [Anna **Ortiz**]

7 de maig de 2016

Damià VERICAT, Joan ESTRANY i Aleix CALSAMIGLIA
Universitat de Lleida i Universitat de les Illes Balears.

*Noves eines per a l'estudi de processos
geomorfològics: drons i làser escàners.*

El passat 7 de maig va tenir lloc a Solsona, a la seu del Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, el curs organitzat per la SCG sota el títol: *Noves eines per a l'estudi de processos geomorfològics: drons i làser escàners.*

La primera part del curs va consistir en una sessió teòrica per part de Damià **Vericat** de la Universitat de Lleida, Joan **Estrany** i Aleix **Calsamiglia** de la Universitat de les Illes Balears.

Damià Vericat va parlar de la importància de la topografia per poder fer recerca en processos, i així poder fer estudis a diferents escales temporals, espacials i a la resolució i a la precisió de la informació. Amb exemples molt il·lustratius de rius i les seves accions erosives i de transport de sediment es va concloure que gràcies a aquestes noves tecnologies es podien, no tan sols estudiar processos actuals, sinó també crear models per a la previsió de fenòmens. Damià Vericat va remarcar molt la importància d'aquestes eines, però també la importància de dominar les tècniques cartogràfiques i l'ús dels Sistemes d'Informació Geogràfica, ja que els drons, de fet, el que et donen són imatges que s'han de tractar. Amb ell vam aprendre que som a l'era dels "point clouds" però que el fonamental i costós és el postprocés.

L'Aleix Calsamiglia va parlar de la part més tècnica, de seguretat i normativa. Explicà els diferents tipus de vehicles aeris no tripulats que s'estan fent servir com a plataforma per a l'adquisició remota de dades i com n'és important l'elecció de l'eina de treball per a assolir els objectius científics marcats. També com un ús inadequat dels drons pot generar situacions de perill o pot estar considerat un delictes amb greus conseqüències administratives i, fins i tot, penals. És per això que, en els recents anys, s'estan desenvolupant diferents lleis que regulen l'ús dels drons. I per últim va tractar el tema dels diferents dispositius, càmeres o sensors per a obtenir la informació necessària per als estudis científics, per aconseguir fotogrametria digital automatitzada o càmeres hiperespectrals depenen de l'objecte i estat de l'espai que es vol fotografiar des de l'aire. Amb ell vam recordar que som a l'era dels "big data" però que la recollida de la informació des dels drons té els seus límits tècnics i administratius.

Per acabar la sessió intensa del matí en Joan Estrany va parlar de l'ús dels drons per a la gestió dels ecosistemes. Va posar l'exemple sobre l'anàlisi de les relacions espacials i la dinàmica dels fluxos biofísics en el paisatge, l'ecogeomorfologia i l'eina anomenada, la connectivitat, que és definida com la transferència de matèria entre dos compartiments diferents del paisatge. Des d'una perspectiva de gestió, la comprensió del grau de connectivitat en un paisatge pot ajudar en la mitigació d'impactes. I com exemple pràctic va parlar de l'incendi forestal d'Andratx del 2013, el major enregistrat a l'illa de Mallorca, i segons l'ecogeomorfologia i l'ús dels drons s'aplicà a una gestió post-incendi més efectiva i dinàmica integrant la capacitat de resiliència dels ecosistemes amb la connectivitat dels sediments per restaurar el paisatge. Amb ell vam

prendre consciència de les possibilitats reals del treball amb els drons i que la resolució (MDE 5 cm de píxel) sembla no tenir límits i que cada vegada som més a prop de l'escala 1:1!

Al final de cada exposició i va haver un torn de preguntes per aclarir dubtes i debatre tot l'explicat.

Havent dinat, la sessió pràctica va consistir en una demostració al camp. Per això, ens vàrem desplaçar a un petit aeròdrom a les afores de Solsona.

Josep **Sabaté** i Daniel **Mansilla** de l'empresa 4Datum SL ens van mostrar 3 equips diferents de drons, dos Phantoms i un Inspire. Es van ensenyar els diferents components, les capacitats i prestacions dels equips, els principals aspectes a analitzar abans de començar un vol. Com es planifica el vol en consonància als objectius de l'estudi i finalment es van fer volar dos dels equips. Es va poder comprovar amb aquests vols com es captura la imatge i com es poden fer volar de manera manual o amb vol automatitzat.

Al voltant de les 7 de la tarda es va concloure el curs amb un fort aplaudiment per tots els ponents [Albert **Pèlachs** i Xavier **Úbeda**]

Dimarts 24 de maig de 2016

Francesc NADAL i Joan TORT
Universitat de Barcelona

Acte d'homenatge a
Vicenç Biete i Farré
(1921-2015)

Dimarts 24 de maig de 2016, es va fer l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) una sessió d'homenatge a Vicenç **Biete i Farré** (1921-2015), expresident de la Societat Catalana de Geografia (SCG), durant la dècada dels noranta, traspassat el 15 de desembre darrer. L'acte se celebrà de manera solemne, sota la presidència de Joandomènec **Ros**, màxima autoritat de l'IEC, i amb la presència dels fills de l'homenatjat i un públic selecte que omplia mitja sala Pere Coromines. El primer a prendre la paraula fou Josep **Oliveras Samitier**, actual president de la SCG, qui introduí l'acte tot evocant la figura insigne de Vicenç **Biete**, del qual destacà el gran servei que prestà a la Societat en assumir-ne la presidència que Lluís **Casassas** deixà poc abans de morir i l'eficàcia que demostrà en l'exercici del càrrec. El gruix de les intervencions anaren a càrrec de Francesc **Nadal Piqué**, anterior president de la SCG, i de Joan **Tort Donada**, actual president de la Societat d'Onomàstica.

El professor Nadal va fer un recorregut per la llarga vintena d'anys en què, des de diversos càrrecs a la junta de govern de la Societat, va tenir ocasió de col·laborar amb Vicenç **Biete**. El ponent posà de relleu com aquesta oportunitat de treballar plegats li permeté anar "aprenent sobre la geografia del país" i apreciant "de manera superlativa la seva bonhomia, la seva diligència i eficàcia en la resolució de problemes i en l'aplicació de les decisions de la junta, i el seu caràcter tolerant i democràtic, així com també la seva elegància, unes qualitats que el convertien en una persona modèlica." El professor Nadal féu referència també als orígens de la vocació geogràfica de Vicenç **Biete**, quan a l'Institut-Escola del Parc de la Ciutadella tingué de professor Lluís **Solé Sabarís** i companys com Lluís **Casassas** o Santiago **Hernández Yzal**. No s'oblidà del gran impacte, emocional i de tot ordre, que significà per a **Biete** la guerra 1936-39. Parlà de la seva destinació al front del Segre i a un camp de concentració en acabar la contesa bèl·lica, així com del trencament d'una carrera encaminada a la docència de la geografia, però no d'un interès per la geografia, que persistí amb una voluntat ferma de formació autodidacta, fruit de la qual fou la monografia del poble del seus pares, *Cabacés. Un poble a peu de Montsant*, un treball de molts anys de recerca, que posa de relleu el rigor de Vicenç **Biete** com a investigador.

Joan Tort s'ocupà de Vicenç **Biete** com una de les figures de referència de la Societat d'Onomàstica, ja des dels temps de la seva fundació els anys vuitanta. En parlar de la doble pertinença de **Biete** a les dues societats que aquell vespre li feien homenatge, la de Geografia i la d'Onomàstica, Tort posà de relleu com la voluntat d'estudi del territori l'havia menat, d'una manera inevitable, a interessar-se per la toponímia. El professor Tort acompanyà la seva intervenció amb diversos fragments de l'entrevista que van fer-li Pere **Tobaruela** i ell mateix, i que es va publicar a *Treballs de la SCG* i al llibre *L'home i el territori*, una conversa de lectura imprescindible per aprofundir en la personalitat de Vicenç **Biete** i copsar-ne tots els biaixos. Reproduïm aquí el mateix

paràgraf que apareix a la ressenya d'aquest acte d'homenatge que es publicà al *Butlletí de l'IEC*, ja que defineix el tarannà gens afectat de Vicenç **Biete**, ensems que il·lustra com l'interès per les petites coses és a l'origen de l'estudi del terrer que un estima: “Va ser a Cabacés on vaig començar a adonar-me que les coses no se les anomena perquè sí: els elements del territori, quan els dones un nom, sembla que tenen vida; els fas, en certa mesura, més teus. I d'aquesta manera, tan viscuda i intensa, vaig anar recorrent cada racó del terme, descobrint els elements físics i humans que el configuraven.”

En acabat el president de l'IEC, Joandomènec Ros, tancà l'acte tot dedicant unes paraules de reconeixement a Vicenç **Biete**, de qui destacà aquesta capacitat d'interessar-se pels diversos compartiments que inclou l'estudi del territori, i agrai la presència dels assistents en aquesta sessió d'homenatge. [Enric **Bertran**]

Dijous 16 de juny de 2016

Macià BLÀZQUEZ
Universitat de les Illes Balears

*Decreixement turístic i finançament immobiliari
a l'illa de Mallorca.*

Després de celebrar-se l'Assemblea General Ordinària de la nostra societat, el passat 16 de juny, va tenir lloc l'anunciada conferència de tancament del curs 2015-2016, pronunciada per Macià **Blàzquez Salom** sobre *Decreixement turístic i finançament immobiliari a l'illa de Mallorca*. A la presentació del conferenciant, professor de Geografia a la Universitat de les Illes Balears, es va posar de manifest la seva especialització en la Geografia del Turisme i el seu compromís en la defensa i conservació del patrimoni natural i històric dels espais explotats per les activitats turístiques, com n'és una mostra la seva dedicació al GOB, el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa, del qual ha estat president; i la seva participació en la defensa del turisme responsable que porta a terme l'associació Alba Sud.

La seva exposició, perfectament ampliada amb nombrosos gràfics i mapes, va partir d'un sèrie d'idees sobre el creixement turístic, per passar en una segona part a tractar el fenomen de la balearització, els nous reclams turístics i el creixement immobiliari. Finalment es referí a la necessitat de reestructurar el sector i fer decreïxer el turisme depredador del medi.

D'entrada puntualitzà que com més mesures de protecció es realitzen en un espai singular, més interès té el capital per invertir-hi, i que l'oposició al creixement i la defensa dels espais naturals atrau més capital per mercantilitzar el mateix espai o el seu entorn. Segons el model d'Erdman **Gormsen**, de l'evolució i transformació de l'espai turístic, les Balears estarien a la tercera perifèria, que comprendria tot el Mediterrani, i que es faria fàcilment accessible per al turisme internacional gràcies al transport aeri. Això suposaria un gran augment del nombre de turistes visitants a les illes a partir dels anys seixanta del segle passat.

El turisme dels anys seixanta, provocaria el primer boom que es caracteritzaria per la urbanització intensiva del capital, concentrat en grans blocs d'edificacions i urbanitzacions intensives a la badia de Palma. El segon boom s'estendria fins a principis dels anys 90 i en aquest període s'aproven les primeres mesures de protecció de les àrees naturals, però l'augment del turisme arribat a l'illa fa estendre les urbanitzacions i la proliferació d'apartaments. Les mesures protectores de les urbanitzacions serviran per poder millorar la imatge de l'illa. El tercer boom, forma part del cicle expansiu de l'economia mundial de la segona meitat dels 90 fins arribar a la crisi dels darrers anys. L'economia expansiva incorpora al mercat immobiliari i turístic l'espai rural, amb nombroses edificacions disperses per l'illa i la compra per part dels turistes d'immobles nous i vells en pobles i ciutats. En aquest període apareixeran també mesures d'emergència per ordenar el territori i l'urbanisme, i ampliar l'àmbit d'algunes àrees protegides. El boom turístic s'uneix a l'immobiliari per cobrir la demanda tant dels turistes com dels residents, molts d'ells vinculats també al turisme pel treball.

Mallorca segueix el model de Richard **Butler** basat en el creixement, un creixement que a voltes cal reestructurar i remodelar per tornar a créixer tot seguit. S'inverteix en resoldre colls d'ampolla, que implicaran més creixement. Estrangulament del tràfic a l'aeroport, per fer una gran ampliació i aconseguir moltes més arribades de turistes. Problemes de tràfic per carretera resolts a base de la construcció d'autopistes, amb l'augment del parc de vehicles particulars, en detriment del transport públic, etc. Mallorca arriba a l'agost del 2015 a comptabilitzar prop d'un milió d'habitants, més de dos milions de turistes arribats i uns dos milions de places residencials i turístiques.

L'activitat hotelera que havia estat explosiva com un volcà strombolià ara es modera i els més grans grups hotelers exporten la balearització a altres països amb recursos naturals fàcils d'oferir i costos salarials baixos. Seguint Rosa Luxemburg, **Blàzquez** exposà com el capital hotelier necessita expansionar-se geogràficament i incorporar nous territoris a l'oferta per augmentar la demanda i els beneficis, malgrat que provoquin greus problemes ambientals i d'explotació laboral, com seria l'exemple de la cadena Riu a la península de Nicoya de Costa Rica, que per fer el ressort van destruir uns grans manglars.

La reestructuració hotelera a Mallorca i les normatives restrictives han comportat que alguns empresaris hagin obtingut grans plusvàlues amb la venda d'hotels, com els del grup Melià amb Evertaas, el qual arriba a vendre habitacions d'hotel que després administra i lloga quan els propietaris no les ocupen. L'altra novetat que ha proliferat en gran mesura ha estat la dels habitatges d'ús turístic, molt difícils de controlar i que han comportat un augment del preu dels lloguers a Palma i altres enclavaments turístics.

L'activitat turística formaria part del circuit secundari d'acumulació en expressió de **Harvey** a *El nou imperialisme*. A més de ser una forma de reproducció i expansió del capitalisme, a través del negoci immobiliari és una via d'acumulació de capital, una acumulació que es fa a base de la desposseïció de recursos naturals i de deteriorament socioecològic. Una acumulació aconseguida mitjançant la desposseïció i privatització dels recursos.

Ben interessant va ser el raonament del conferenciant per mostrar com els moviments ecologistes i dels conservacionistes de la naturalesa han suposat un nou reequilibri, recolzat pels grans empresaris hotelers, que així revaloren el seu propi negoci i limiten l'aparició de competidors. El paisatge es mercantilitza, així com també es revalora la gastronomia popular, tal com mostra el film publicitari de la Damm d'enguany, *Les petites coses*, dirigit per l'Albert **Rodríguez**. Una conversió en mercaderia dels factors de producció que seguiria la teoria de Karl **Polany** a *La gran transformació*. Aquesta valoració del paisatge ha portat a l'aparició de molts xalets en el medi rural, al litoral i a l'interior, en parcel·les extenses, piscines, equipaments esportius, ocupació de camins públics, etc. Uns xalets que es venen o lloguen a preus astronòmics, dels quals posà alguns exemples de personatges famosos.

Es referí també a tot el problema dels habitatges que es lloguen per a usos turístics, de tal manera que si l'oferta de places d'hotels no augmenta, si que ho fan els habitatges de lloguer, amb la qual cosa la balearització continua, els impactes negatius augmenten i s'arriba al punt més negatiu del model de Doxey Irridex sobre l'impacte del turisme i la seva acceptació per part de la població. Si pocs turistes poden produir una fase d'eufòria, a mesura que els visitants van augmentant es passa per les fases d'apatia, irritació i antagonisme. Fase, la darrera, que va incrementant el nombre de partidaris, tant a Mallorca com a Barcelona. La proliferació de pisos turístics augmenta gràcies a internet, els vols de baix cost i a companyies com Airbnb. Els vols de baix cost i el lloguer i venda d'apartaments per internet contribueix també al fet que el turista faci directament la inversió i pugui desplaçar-se a Mallorca més d'una vegada a l'any.

Aquest augment de turistes que saturen els espais públics es veu encara potenciat pel nou turisme de grans creuers que arriben a crear veritables caos circulatoris.

Finalment tractà de la contenció i el decreixement del turisme per evitar els problemes que pot causar. Respecte a les limitacions al nombre de turistes, aquestes van sobretot a frenar el turisme barat, però no el que freqüenta els hotels o consumeix territori. Creu que en el tema del turisme cal també aplicar el principi de precaució i polítiques de recerca de noves estratègies que poden implicar més moratòries i l'aposta per un turisme responsable i sostenible acordat a través de la participació ciutadana. Partidari de la contenció del turisme, sobre el decreixement ho veia més complicat ateses totes les implicacions del tema, però sí que manifestà la seva creença en el decreixement de l'explotació dels recursos naturals.

Recomanà també diferents lectures, entre elles la novel·la de Guillem **Frontera**, *Sicília sense morts* (una Sicília que és Mallorca), la del seu col·lega Joan **Buades**, *Crui. Els portadors de la torxa*, i els anàlisi sobre els impactes negatius del turisme a Costa Rica realitzats per Robert **Fletcher**. A més a més dels autors ja citats, esmentà també al llarg de la conferència investigadors i col·legues com l'Onofre **Rullan**, Jesús **González**, Ivan **Murray**, Ernest **Cañada** i algun altre que ara no recordo. Al final hi hagué un petit i interessant col·loqui. Va ser un bon final del curs 2015-2016. [Josep **Oliveras**]